

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<https://books.google.com>

Q. D. B. V. ^{29.}
HYPOMNEMATUM

Ad praelari Grotiani Operis
DE JURE BELLII AC PACIS PRIMORDIA

Specimen tumultuarium
Quod adjuvante Supremo Morum Disciplinæ Doctore,
ex Sapientissimi Ordinis autoritate

Occasione cessantis Moralis Philosophiæ Cathedræ

D. 28. Octobr. A. MDCCXXVII.

Horis locoque isto tempore consuetis

Rev. & Cl. Viris Competitoribus suis

examinandum proponebat

ANTONIUS BIRRIUS,
A.M.

Respondente ad argumenta

Levissimo Juvene

LUD. FREDERICO PETIT-PIERRE

Neocomensi.

BASILEÆ, Typis J. L. BRANDMYLLERI,

Lecturo S.

NUnq*ue* iam omnino eorum institutum probavi, qui præclarissima quæque prisorum ingeniorum monumenta in eum finem duntaxat legunt, ut legisse videantur, quique in eo summam industria sua ponunt, ut commode explicare hæc eadem atque illustrare possint: Et valde semper eorum mihi ratio displicuit, quibus in historiarum omnis ævi studio, præter rerum gestarum memoriam nihil magnopere cordi est. Cuiusmodi studium ab innani ac sterili opera non multum abesse existimo. Sæpe enim nobis obversari ante oculos is finis debet, cuius causa nati sumus. Hoc est, ut æterni Dei gloria, ut civitatis commodis serviamus, ut patria, ut iis, quibus cum vivimus, et si fieri possit, etiam qui post nos futuri sunt, quantum in nobis est, salutarem atque utilem operam navemus. Quare cum a pueritia veterum auctorum studio flagrarem, frustra tamen & inaniter iudicabam me in horum frequenti lectione operam ponere, nisi ex iisdem virtutum exempla, monita prudentium, ac publice privatimque salutaria præcepta, quidque sedum inceptu, sedum exitu vitandum sit, non tam calamo adnotarem, quam animo exciperem. Id vero quemadmodum recte efficerem non inveniebam sane, nisi ad honestatis ac iustitiæ normam singula facta, dictaque hominum exigere nossem. Quare necessario mihi etiam Juris Naturalis scientia atque universa morum disciplina ratio cum studio meo conjungenda fuit. Quamvis autem etiam antiquiores multa præclare in eo genere tradidisse noveram, tamen quum non ignorarem, quantum juniores huic adjecissent disciplina, ardebat animus horum præcipue placita cognoscere. Cumque ex magna copia, quæ sæculi nostri felicitas est, probatioris deligere liceat, equos eligerem, quævis Grotium & Puffendorffium postponerem? Quorum hic uberrimum hunc Philosophiæ locum ita tractavit, ut exhaustisse videatur, ille disciplinæ huic firmam demum ac solidam fundamenta posuit, quum ante id tempus omnino jaceret. Quod si de ambobus iudicium meum interponere cupiam, vereor ne quibusdam ab arrogantiâ propius abesse, quam revera absit, videat. Tantum dicam, verissimum videri, quod de utroque auctore iudicium fecit is Vir, quod nemo melius facere poterat: Quod si ætatem inter se commutare potuissent, ita ut posterior Grotius, prior Puffendorffius existeret, dubitandi causam non esse, quin ille præclarior hujus inventis uti potuisset, quam hic illius usus est, quem præcipue insequentis ætatis magnus

magnus summorum ingeniorum proventus adjuverit. Neque vero dissimulavit Puffendorffius, Grotium Clarissimam sibi facem pretulisse, quemadmodum nec hic per quos antiquos, junioresve auctores profecerit, eximii candoris vir, reticendum sibi putavit. Qui nisi exiitisset, vereor, ut seculo nostro, Seldenos, Puffendorffios, Thomasios, clarissimosque alios viros, per quos hac disciplina maxime increvit ac perfecta est, commemorare liceret. Erat enim in hoc Viro ingenium summum, acre iudicium, eruditio singularis & in omnia literarum genera diffusa, facundia insignis, ac dicendi genus, (id quod in ceteris, qui hanc disciplinam attigerunt praecipue desideres) praeterquam ubi brevitate nimia attentiolem lectorem postulat, plane luculentum. Itaque quum non pauca recentiores viri melius atque accuratius tradiderint, nemo tamen unus exiit, qui in eodem genere ipsius laudes obscuraverit. Atque hac causa est, quare Grotiani Operis lectione vehementius caperer, quum nec aliorum laudibus quicquam derogarem. Accidit autem mihi saepe eximium opus, & quae Docti aliquos viri ad illustrandum id commentati sunt leſitanti, ut de multis rebus cogitarem, quae vel ad declarandam, vel ad confirmandam, vel ad resellendam denique nonnullis locis auctoris sententiam pertinere videbantur, sed omnia ea adnotare neglexi. Ut solent scilicet qui nihil suum magni faciunt, & sibi discendi fructum reservant, lubenter aliis emendandi gloriam relinquunt. Praecipue quum Vir magnus hoc opus maximam partem ex veterum auctorum sententiis, incredibili studio collectis. & plerumque summo iudicio dispositis constasset: Id quod humaniorum literarum studio pulcherrimi elogii loco esse puto: quum in his literis aetatem, ne mihi ista praedicatio invidia sit, contriverim, reperiebam uno atque altero loco fontes, unde sua Grotius hauserat, quos indicari lectorum interesse putabam, quando ii Cl. Interpretum diligentiam fugissent, neque parum ea res ad sententiam ipsam illustrandam mihi pertinere videretur. Porro in iis locis & exemplis, quae in notis suis fere Grotius accumulavit, alias non nulla alieno loco posita videbam, quae amandanda viderentur, alias quoque aptiora ac singulis quaestionibus accommodatiora adjici posse putabam. Verum hanc operam haud aegre sane Viris illis Doctissimis, qui in illustrando tam luculento auctore, tanquam in provincia sua versarentur, relinquebam; neque unquam fore exisimabam, ut ejusmodi mihi scribendi occasio nasceretur. At quum cessante hac in Academia patria cathedra, necessario mihi specimen aliquod

morales disciplinae edendum esset, principio mihi peropportuno videbatur, si Grotiani operis tantisper explanatorem agerem, ut simul & in materia descriptionis delectam molestiam defugerem, & omnem alienae spei inhiantis cupiditatis opinionem à petitione mea submoverem. Quod si enim his partibus rite defungerer, neminem existimabam aequum & candidum astatotorem fore, qui me ceteris, quae sunt generis ejusdem explicandis scriptis & commentis minus idoneum judicaret. Quod non eo dico, quasi tenuia ejusmodi ac subitaria, quae parabam, Schedia cum Doctiss. virorum eruditus commentarius Grotianis comparare cogitaverim. Quippe qui id egerunt ut otiose, accurateque scriberent, & in cognatis huic disciplinae Juris Civilis ac Publici studiis exercitatissimi fuerunt, quae mihi quidem vix summis, ut ajunt, labris attingere licuit. Quod si tamen candido atque integro judicio conatus istos cum non nullorum ex eo numero laboribus contuleris, vereor equidem, ut nostram quoque opellam nimium vituperes. Sed ne quid dissimulem, cum novissime demum in Cel. Viri, qui hoc opus Gallice convertit luculentas, Animadversiones incidissem, pene idem mihi accidit, ac de Platone refert Aelianus, cum Tragedias quas adolescens scripserat, cum Homeri poematibus contenderet, ut fœco nimirum luculento rejectaneas Sibedae emendandas traderem. Adeo nihil pene Vir excimius, quod ad explanandum Juris Belli ac Pacis corpus istuc pertineret, reliquum fecit. Non minus ille Grotio & Puffendorffo pridem de toto hoc doctrinae genere praclare meritis. Verum tamen propter eas, quas supra dixi, rationes, & quia jam telam hanc texere ceperam, pigebatque aliam edendo specimini materiam quaerere, & quasi jacta jam alea esset, rursus operi me accinxeram, jamque in eo eram, ut pauculas pagellas implerem, & paulo diligentius singula exquirerem, cum nupera lege ac sortitione intra has XX. dierum augustias compulsus prorsus quid consilii caperem non reperiebam. Vereor enim, ut protrudenda impolio ejusmodi & vix inchoato schediae materiae satis vel loci & materiae dignitati, vel existimationi meae consuluerim. Adeo enim omnia rapimur erant agenda, ut neque ordinem servare, quem res exciebat, neque delectam adhibere in ipsis rebus, nedum expolire & elaborare quicquam mihi licuerit. Quae quam mihi omnia acerba acciderint, nihil attines dicere. Supercedere, inquis, poterat. Non animus equidem valde repugnabat. Sed quid facias, ubi homines importuna lingua effugere non datur: Qui si pro tua ratione honestas spes sequi videant, cupidum hominem, & tan-

tum non improbum appellant; Sin quiescat, & tuum negotium agas, ibi vero inertia & vecordia te damnant? Itaque cum paria utrimque malorum judicia expectanda sint, satius visum est, honestum locum collocanda facultatis divinitus acceptæ rite ambiendo desossi talem crimen effugere. Quod Græcorum auctororum loca alias Latine tantum adscriptum, alias, ut res ferebat, haud convertimus, id partim, ut in magna festinatione typothetæ operam compendii faceremus, partim quia, cum Viri eruditissimi ista proponantur, superfluum erat Græci ubique Latina subjicere, commodissimum ita visum est. Nunc ad Grotium me confero.

I.

Igitur in PROLEGOMENIS §. 1. Attingit statim Grotius triplicem Juris Belli & Pacis, quod idem Juris Naturæ & Gentium præcepta complectitur, ratione originis, differentiam: Aliud enim vult ab ipsa natura profectum, aliud legibus divinis constitutum, aliud moribus, sive pacto tacito gentium inter se introductum videri. Quod posterius aut omnino nullum esse, neque vim obligandi, quæ in omni lege requiritur, habere, aut ab Naturali Jure diversum non esse jam pridem ab Viris Doctis, qui post Grotium hanc disciplinam excoluerunt, animadversum est. Quorum rationibus nonnulla infra ad §. XVII. aptiore loco adjiciam.

2. Quas leges divinas intelligi velit, plenius l. l. c. 1. §. XV. exposuit; Ubi mihi istuc observare liceat, fecisse quidem Viros quosdam Clarissimos pro pietatis suæ opinione videri, quum numerum earum legum, quas Deum jam antiquissimis temporibus universo generi humano expressis verbis sanxisse putant, alii aliter, variis conjecturis ducti auxerunt: Cæterum omnia ejus generis commenta parum firmo, quod ajunt, talo niti, neque jam nostrum esse ejusmodi divinas leges fingere, quarum lationis nulla in ipsis sacris monumentis mentio extat. Quin ipsa illa paucula Noachidis præcepta, Genes. 9. quandiu inter homines valuerint parum nobis constat. Illud quidem satis apparet, quod præcipuum est in his præceptis, de non edendis cum sanguine carnibus, haud ita diu inter mortales vim legis obtinuisse, ut cujus rei vestigia in moribus gentium desideramus, nisi quis falso Aegyptiorum superstitiones huc trahat. Quinadeo, præter dictata rationis, alia leges exteris gentibus semper incognita fuisse, nisi

quas ipsæ civitates, vel more incerto, vel eadem ratione duce, sanxerunt. Quare frustra jus aliquod divinum voluntarium ac positivum, quod universis gentibus ante Christi adventum significatum fuerit, apud has quærimus. Solis enim Evangelii ministris imperatum fuit πορευθήσεται εἰς τὸν κόσμον πάντα, καὶ μαρτυρήσεται πάντα τὰ ἔθνη. Marc. 16. ὕ. 15. Matth. 28. ὕ. 19. Cujus sententiæ, ne levis auctor ipse putet, auctorem habeo gravem & locupletem Paulum Apostolum, qui clarissimis verbis docet, Act. 14. ὕ. 16. *Deum superioribus temporibus omnes gentes fuisse moribus suis uti*, & siquidem se mortalibus non ἀμαρτυροῦσεν reliquerit, ea testimonio bonitatis ejus potissimum in communibus beneficiis, quæ omnes homines promiscue bearet, quærenda esse; quæ scilicet ipsos ad cognitionem Numinis perducere potuissent ac debuissent. Et rursus 17. ὕ. 30. eadem quibus sine lege fuissent gentes universæ *tempora ignorantia* appellat, quæ usque ad denuntiationem Evangelii ὑπερίδωσεν, i. e. quasi remissa & stementem pertulerit Deus. Quæ tempora sane multo antequam lex Hebræis data est, ex iisdem verbis haud obscure colligas, quod & aliunde constat, cœpisse. Itaque & gentes, *si quæ legitima facerent, naturalis lumine docente facere, ac sibi met ipsis legis vice esse*, cum vivam scilicet rationis legem in animis haberent, haud minus diserte docuit Rom. 2. ὕ. 14. Nihil igitur causæ esse puto, quamobrem Legis naturalis fundamenta, quatenus quidem illa exteris nationibus innotuit, in ejusmodi vetustis & obsoletis traditionibus quærenter Viri Docti. Qua de re plura ad §. XI. XII. dicemus.

3. §. IV. Ab Christianis maximam partem scriptoribus non equidem Grotius intelligi volebat διαπρόσδον omnia bella damnari, quippe qui contrarium infra l. I. c. II. §. IX. & X. demonstrat. Sed haud difficulter tamen ejusmodi sententiam ex quorundam verbis eruas, quibus vix ullum inter bella, etiam justa, ac pro defensione patriæ suscepta, & manifesta latrocinia discrimen agnoscere videntur. Cujusmodi est illud Lactantii Inst. 1. 6. c. 6. §. 20. *Justitia dissidium generis humani ferre non potest, & ubicunque arma fulserint, hinc eam fugari & exterminari necesse est*. Sed expressit subinde viris alioqui piis & veritatis studiosis ejusmodi voces nimium etiam in seriis maxime atque gravissimis rebus declamandi studium, ut paulum ultra oratione, quam optimæ causæ patrocinium postulabat, proveherentur. Cujus-

Cujusmodi in primis in scriptis Afrorum quam plurimos fosculos deprehendas. Nam Lactantium bella omnino omnia minime damnaſſe apparet ex Libello de Mortibus Perſec. quem ipſius eſſe nullus dubito.

4. §. VI. Doctrinam de humanæ naturæ præſtantia merito quidem inter prima principia & quaſi elementa moraliſ doctrinæ ponimus. Ex hac enim pleraque officia noſtra recte deducimus. De qua cum inter juniores haud ſatis conveniat, multo minus inter veteres olim convenit. Sed ſingulorum ſententias excutere longum eſſet, & hoc loco quidem ſupervacuum. Præcipue mihi digna videntur, quæ legantur ab omnibus, quæ Nemeſius C. 1. de Nat. hom. diſputat, ubi aliorum quoque Vett. placita Doctiſſimus interpres adſcripſit, qui hominem putant inter *τὰ ζῷα* atque *ἀθάνατα* quaſi vinculum quoddam interjectum, quod utramque naturam copularet: *συνδιὸν ἀμφοτέρων τὰς φύσεις ζῶον*: ita ut idem & immortalis animo naturæ compos eſſet & corpore beſtiarum particeps imbecillitatis, quæ alioqui non nimum ab naturæ ejus præſtantia abeſſent. Ab qua ſententia quum nec ſeculi noſtri acutiſſimus Philoſophus abhorreſcere videatur, ita ut propius beſtias ad humanam naturam accedere putet, tamen facultas rationis talem atque tantam inter muta animantia & homines differentiam palam conſtituit, ut magnopere mirandum ſit, extiſſe quondam ſapientiæ profeſſores, qui vel migrare animos hominum in corpora beſtiarum crederent, vel homines cum beſtiis ita componi poſſe ſtatuèrent, ut in harum cæcis motibus legem naturæ, certamque normam actionum humanarum ineſſe putarent. Ex hac enim naturæ noſtræ, quam rationis uſu obtinemus, præſtantia promptiſſimum eſt intelligere, longe alius generis officia eſſe, quæ à nobis naturæ auctor exigit, atque ea, quæ ad brutorum animantium vitam ac mores conformarentur.

5. Cæterum, in primis ſciendum eſt, ut de moribus atque actionibus hominum accurate inſtituatur tractatio, ante omnia neceſſario totius hominis naturam, corporis nempe atque animi univerſas facultates & proprietates, quoad licebit, cognoscendas eſſe nobis; Sine qua cognitione noſtri Moraliſ Philoſophia trunca ac debilis eſt. Neque enim, qui hæc ignorat, accurate diſcernere poterit ex quibus principiis ſingulæ actiones oriuntur, quæ ſubjectam materiam huius Philoſophiæ conſtituunt. Quare etiam multum eos falli putem, qui
&

& Medicinæ nostræ ad hanc cognitionem subsidia spernerent. Namque profecto & Galeni nostri sententia verissima est, *Mores animi naturam corporis sequi*, nec raro τὰ ἐν ἡμῖν, quæ propriam præceptorum Juris Nat. materiam efficiunt, Medicinæ profellores in causis dubiis & obscuris alioqui,

Plenius & melius Chrysippo & Crantore dicant.

ubi certa nonnunquam facta immerito animi destinato consilio, alias naturæ viribus, vel etiam diabolo falso imputant homines, non de alienis modo, verum etiam de suis actionibus sinistre judicantes.

6. Appetitum pacatæ ac tranquillæ societatis, qui hominibus proprius est, si societatis ipsius, cujusmodi sit, rationem spectemus, merito quidem veteres ac juniores Philosophi inter τὰ πρῶτα τῆς φύσεως referunt, ac nemo crebrius quidem, nemo pulchrius Cicerone nostro adstruxit, ut l. 1. de offic. C. 4. & C. 44. extr. l. 2. c. 21. l. 3. C. 5. Nullum quippe animal societati ita aptum ac natum est. Quamvis enim etiam in mutis animantibus nonnulla genera sint; quæ, quod gregatim vagantur, Græci συναγλαστικά appellarunt, in quibus humani gregis, quem *civitatem* appellamus, expressam imaginem quodammodo cernimus, tamen nullum aliud animal necessariis bonis ad vitam civilem instructum est. Unde & plerisque natura solivaga. Itaque Timona suum, quum hominem exiit, festivè ita loquentem inducit Lucianus; *μωρὸς ἢ διατὰ κατὰ πρὸς τοῖς λύκοις, καὶ φίλος εἰς τίμωνα*. Et apud Q. Curtium Alexander facta Cliti cæde conturbatus, quum attonitos amicos & fugientes sermonem suum cerneret, conqueritur sibi *vivendum esse in solitudine, velut fera bestia, terrenti alias, alias timenti*. Sed si ex me quæras, quæ causa sit, quæ homines non ad civitates quidem protinus condendas, sed ad coeundam simpliciter societatem cum hominibus impellere potuerit? Faciamus enim tantisper aliquando solivagos fuisse, quamvis nobis constet cum ipsis incunabilis generis humani societatem cœpisse, id quod Veteres qui hæc quærebant, ignorabant. Non equidem cæcum instinctum esse dixerim, qualem in bestiis deprehendimus; neque, ut multis placet, indigentiam & inopiam auxilii duntaxat ac necessitatem, quum naturæ pauca sufficiant; multo minus metum, qui non contrahere animalia, sed dissipare consuevit, neque, qualemcunque hunc intelligant, hominis præcipue præstantiæ competit. Sed quid Gargettio illi Doctori opponam,

opponam , qui nobis conciliatricem animorum *ἢν ἡδονὴν* suggerit, non quæro jam sit ne illa in motu, an in quiete, dum sui generis minime ineptam & fatuam quandam, sed cum ratione conjunctam intelligat voluptatem, ut verum fatear, non invenio. Quid enim vero tandem in societate quærimus, nisi vitam beatam? Quid vero interest, quo nomine appelles, comūnem hanc *τῆς φιλαυτίας & τῆς φιλανθρωπίας*, quas cum religione erga Deum tria summa principia Juris Nat. Vir hujus disciplinæ studiosissimus statuit, matrem? Quoniam enim homo in solitudine præstantissimis facultatibus suis uti non potest, necessario sibi socium quæret, quocum naturæ suæ bona communicare possit, etiamsi nullius rei indigens velut in paradiso fuerit collocatus.

7. Sed cum hæc causa sit consociationis, non ex ea tamen protinus pendet Jus Naturale, sed ex voluntate ejus, qui auctor & largitor ejusmodi bonorum fuit, quibus natura hominis præcellit. Qua fit ut ad vitam socialem genitis liberum non sit, utrum eidem se aggregare ejusque commoda propagare velint, an repugnare ejus commodis eamque deserere. Ita ut, si hoc eligant, non stultitiæ solum damnentur, ut qui ipsimet suo bono, suæque voluptati repugnent, verum etiam contumaciæ adversus auctorem suum, eundemque societatis auctorem Deum. Quæ consideratio si non movit homines omnibus temporibus, ut societatem colerent, movere tamen debuisset, quod intelligere poterant ad societatem se natos. Nescio enim, an ulli homini nato, & sano quidem sensu prædito, nunquam acciderit, ut de fine cogitaret, cui ab auctore suo destinatus est. Atqui ex facultatum suarum consideratione abesse non potest, quin sentiat homo ad vitam socialem se esse procreatum. Ergo ex hac cognitione necesse est idem etiam sentiat ad ejusmodi vitam esse se ex certa voluntate *τῆς ἀλιεαυτίας* adstrictum, qui homines sui similes esse voluit, ad diligendum ac benefaciendum promptos, quibus etiam bonitatem suam ad imitandum in Evang. proponit, tanquam fundamentum omnis justitiæ. Matth. V. ῥ. 45. Igitur quum etiam in societate summa vitæ suavitas posita sit, summaque voluptas, quam & per se optabilem esse supra Epicuro largiebamur, dum ea modo innocens, naturæque hominis rationalis congrua haberi possit, sapientiam atque bonitatem Creatoris venerari debemus, quod nos & sociali natura nasci voluit, & in hominum societate collocavit. Gen. II. ῥ. 18. *Dev. οὐκ ἔστιν*

& *okusūras*, quo frequentius Stoici utuntur, conf. & Laërtium l. VII, S. 85.

8. In §. VII. Animadvertenda pluscula videntur. Principio quod in bestiis quoque, naturali vi, prædæ studium temperatum docet, ita ut benignitatis & beneficentiæ quoddam simulachrum in his appareat, id ejusmodi est, ut rapacissima quæque animalia, quantum feritate reliquis excellunt, tanto etiam majori cura infirmam adhuc sobolem tueantur, eique pastum sollicitè anquirant, adferant, dispartiant, citiusque vitam sibi, quam teneros fœtus eripi patiantur. Ex quo non solum id conficitur, falsum esse quod Carneades assumerat, omnes animantes ad utilitates duntaxat suas ferri, neque ab eo naturæ impetu sua sponte unquam dimoveri; sed & perspicue, bestiarum argumento apparet, eam curam, quam homines suæ quisque vitæ tuendæ causâ suscipiunt, minime obstare, quo minus alienis quoque commodis consulant, neque proinde privatæ utilitatis studium, nisi extra naturæ modum feratur, justitiam, quæ rapinas prohibet, & communibus uti quemque pro communibus, privatis, quoad vitæ usus postulat, ut suis præcipit, tollere.

9. Cæterum quanquam juri quidem atque officiis apud mutas animantes nullus sit locus, ceu quæ intelligentia ac ratione, quæ juris instrumentum ac norma est, destitutæ sunt, non omnino tamen supervacua mihi ista de Legibus naturæ in bestiis, sive de Ethica *ἀλόγων* disquisitio videtur. Si quidem Deus in horum vita et, si ita appellare licet, moribus non solum nos sapientiæ ac potentiæ suæ expressa vestigia legere voluit, sed et, ut philosophi appellant, cujusmodi modo vidimus, simulachra quædam virtutum ob oculos posuit. Quo turpius sibi homines esse sentiant, si quæ præstare bestias vident, ipsi præstare se posse desperent, ut e. g. eo, quod ad ipsorum necessariam copiam sufficiat, contenti, haud ægre cæteris communium naturæ bonorum fructum relinquunt, ut curam liberorum suorum educationemque suscipiant, ut unius uxoris consuetudine sint contenti &c. In quibus tamen bestiarum moribus falso prorsus ac fœdè Cynici, & Stoici nonnulli pene Cynici, communem Naturæ legem atque honesti & justî normam perspicere sibi videbantur, ita ut sæpe auctoribus bestiis vivendi consilium caperent, quodque Gallos e. g. gallinaceos facere videbant, idem sibi quoque velut ex naturæ præscripto faciendum

dum existimant. Quia scilicet unam eandemque totius mundi legem universis animantibus eadem omnia præcipere, nullo generis discrimine, putabant. De qua opinione ac de cognatis huic placitis Stoicorum prolixius disserere harum pagellarum angustiis prohibeor.

10. Quum vero Grotius hæc virtutum in bestis simulachra, de quibus plenius, l. I. c. I. §. XI. n. 2. disputat, ab intelligente extrinseco aliquo principio proficisci statuât, quodcumque demum principium illud sit, quod hunc *instinctum*, ut nescio an apto satis vocabulo vocarunt, efficit, alia quæstio oritur, an hominem facultas rationis omnino eximat ab hujusmodi effectu instinctus naturalis videtur enim vero Grotius infantes eidem subjectos putasse. In quo nos certe non habet assentientes. Neque enim in horum ingeniis ad judicii maturitatem quicquam desiderari putamus, præter copiam idearum, quam rerum contemplatio atque experientia robustioribus suppeditat. In quibus judicandi & agendi libertas, unicum actionum moralium principium, in dubium vocari nullo modo potest. Ac demonstrat id quidem, quem paulo supra nominavi, Nemesius, quod haud scio equidem an ineptum videbitur, argumento ejusmodi, quod solis mulieribus scilicet *ὁ αὐτοῦ θεοῦ ἐστὶν τῆς φύσεως, τῆς μελέτης ὑμῶν* à Creatore fuerit concessum, quum reliquis animantibus tempus & modum ejus rei natura definiverit.

11. Licet apud Plutarchum quod hic Grotius de benignitate infantium commemorat, mihi quidem invenire non licuerit, satis tamen evidens est illa hujus ætatis in communicandis rebus facilitas. Ubi scilicet parvulorum ingeniis nondum avaritiæ semina prava infevit institutio. Id quod proinde non instinctu naturali ad benefaciendum sit, sed ignoratione vitii, & animi innocentia. Falso enim Hobbius, cui nollem Puffendorffius sæpe nimis auscultaret, ejusmodi ingenium homini affinxit, quo ab rapacissimis belluis nihil differret. In quo mihi similiter errare videtur, atque ii, qui *corum hominem à natura morbum esse* dicunt. Sicut enim ex eo, quod à natiuitatis tempore corpus humanum omnibus morbis patet, sæpeque medicinæ præsidio indiget, non sequitur à natura morbosum esse, sed offensis tantum ac valetudinibus obnoxium, ita quidem ut validorum, quam ægrorum numerus raris temporibus minor sit. Sic etiam lex, quum corruptæ disciplinæ remedium sit, non tamen totius naturæ

corruptionem indicat, sed errores atque lapsus mortalium crebros, de quibus verissimum illud Terentii in Heaut. *Deceriores omnes summus licentia.* Cujus licentia incommodo legalis disciplina, ut morbis medicina mederi conatur. Quumque propter malos equidem, non propter bonos leges sint positæ, ex eo tamen, quia omnibus positæ sunt, nequaquam consequitur omnes esse malos, sed omnes malos fieri posse, sicut in pestilentia omnes ægrotant. Quod nisi enim omnibus temporibus aliquot boni atque adeo multi extitissent, pluresque inter bonos & malos vitiorum, virtutumque mixtura medii, unde legis non scriptæ notionem homines petissent? aut quæ tandem Pallas hoc tale ac tantum disciplinæ bonum in ipsorum depravatissimæ naturæ mentes misisset? Si bonæ indolis nulla unquam semina superfuerunt in terris, unde Confucius ille Sinensis, aut Socrates Atheniensis justî & honesti notionem petiere, ut tam præclare tam multa de moribus præciperent? Rectam rationem diceret ille fortassis has istis notions subjecisse. At quæ nam Hobbio recta ratio est? Quæ nihil imperat scilicet *nisi quod pacis vel sui conservandi causa fiat*, eorumque, quæ huic *unico rationis dictamini* non repugnant nihil omnino vetat. At hoc illi, si existerent, magnopere negarent, qui longe aliter ac Hobbius, ut de Socrate quidem infra demonstrabimus, de Naturæ lege judicarunt. Ac quemadmodum ille quidem ex hoc uno utilitatis principio plusculas virtutes deduxerit in libro de Cive legimus, & in his *misericiordiam* quoque, quæ se facilem præbet ad ignoscendum, (*clementia* aut *indulgentia* aut *placabilitas* potius appellanda fuit) At si quæras, projiceret ne mater partum, quem sibi oneri futurum cernit? Id, quemadmodum ex præclaro illo principio expediret, non equidem adsequi possum. Quamvis igitur natura hominis post prim. par. lapsum ad vitium proclivis sit, fatendum tamen est, retinuisse tantum ex pristina integritate, ut & errata sua deprehendere ac corrigere possit, & quid voluntati auctoris sui respondeat cognoscere atque undecumque cognitum sequi. Quod bonum utique rationis facultas hominibus præstat, Dux atque Imperatrix vitæ mortalium, cui non magis, quam datori Deo refragari fas est. Is enim hanc regulæ loco actionibus nostris esse voluit. Atque hic est ille *genius*, quem unicuique nostrum, tanquam imbecillo rectorem adpositum esse Stoicis placebat, *ex cuius concentu scilicet omnia*

omnia ad voluntatem summi Imperantis faceremus. Diog. Laërt. I. VII. S. 88.

13. Quod ad Misericordiae affectum attinet, dubitandum non est, quin is naturae humanae proprius sit, quandoquidem ab ratione proficiscitur. Quare nec in pueris ante hujus facultatis usum apparet. Oritur enim ex cognitione alterius miseriae immerito laborantis, uti fere Cic. Tusc. Q. IV. ex Stoicorum sententia ap. Laërt. I. VII. S. III. definit. φύσει γὰρ τὸ ἀνθρώπινον ἰλεινὸν ἐν ταῖς τῶν ὁμοφύλων συμφοραῖς, inquit M. Antoninus Imp. apud Herod. I. IV. 3. Nec infcite Lactantius I. III. Inst. c. XXIII. §. 9. *Pene omnem humana vitae rationem misericordia dixit contineri.* Cum enim natura inquit, hominis imbecillior sit, quam ceterorum animalium, quae vel ad perferendam vim temporum, vel ad incurfiones à suis corporibus arcendas, naturalibus munimentis providentia caelestis armavit; homini autem quia nihil istorum datum est, accepit pro istis omnibus miserationis affectum, qui plane vocatur humanitas, qua nosmet invicem tueremur. Cui loco geminum auctoris ejusdem jungere licebit, quem Grotius noster infra l. c. V. §. 1, n. 2. adduxit. Fatendum tamen est, hunc quoque affectum, sicuti ceteros, haud raro, quum in materia aut modo aberravit, vitio non carere. Sed Affectum naturam explicare hoc loco alienum esse puto, ubi tantum de hominis facultatibus agitur, ex quibus intelligere liceat, quam ipsi apte conveniat custodia societatis, in qua majorem partem Juris Naturalis observatio continetur.

14. Animadvertere tantum, ὡς ἐν παρόδῳ, liceat, quod olim per-
spectum mihi fuit, quodque postea ab acutissimo Philosopho fere
in eundem modum adstructum cognovi, omnes affectus ex gemino
sensu, (si geminas ideas appellare malis non repugno) voluptatis nem-
pe ac molestiae, quarum illa mentis tranquillae, haec inquietae status est,
proficisci, & in omnibus vel conversionem animi vel aversionem inesse,
quatenus scilicet in altero statu versari assidue animus, ab altero quam
longissime sejungi vellet. Inter se vero non nisi materiae sive rei ob-
jectae varietate, & modo, sive quantitatis ratione differre. Sed
quum valde fere complicati atque compositi sint, raroque singuli in
animo insideant, hinc omnem in explicanda horum ratione natam
esse difficultatem.

15. §. X. In Descriptione juris, quod in elargiendis quæ cuique homini aut cœtui propria, i. e. ex merito debita sunt, consistit, quodque sub *justitia attributivis* nomine l. I. c. I. §. VIII. & *assignativis* l. II. c. XVII. §. II. n. 2. c. XX. §. II. plenius exponit, postrema verba in vitio cubare sane pridem animadverteram. Nam ubi editum est: *quæ jam sunt alterius alteri permittantur, aut implentur*, animadverso hiatu sententiæ, non dubitabam, quin scripserit *et parvo aut omissa implentur*. Nam vocem penultimam vel in auctoris calamo hæsisse imprudenti, vel certe typhotetæ diligentiam effugisse suspicabar. Idque liquido apparere putabam, cum ex superiori §. VIII. ubi idem jus, *quod proprie tali nomine appellatur. sive stricte ac proprie dictum* §. XLI. quod & mox §. XII. *Sociale* appellat, quod hoc §. alteri, quod in dispensando versatur, opponit, describens inter præcipua capita ejus *promissorum implendorum obligationem* commemorat; tum ex iis, quæ infra §. XV. de civili jure ex eadem obligatione nato, & l. I. c. I. §. V. VIII. n. 1. ubi *justitiam explettricem*, quæ ad jus strictum refertur, describit. Putabam enim Grotium, quod paulo supra singula enumeraverat, hoc loco satis habuisse duo præcipua juris stricti capita e. g. commemorare, ut sæpe alias facere consuevit. Sed posteaquam vidi Cel. Grotii ac Puffendorffii Interpreti hunc mutilum locum paulo aliter explendum videri, lubens equidem ipsius emendationem amplector. Cui & de pluribus aliis locis Grotianis feliciter restitutus, pro eo ac par est, ingentes gratias agimus.

16. Quod vero ad Aristotelicam justitiæ divisionem attinet, haud scio an jure idem Cel. Vir Cel. Gronovium reprehenderit. Apparet enim ex iis locis, quæ supra indicavimus, utique Grotium justitiæ partem *διοδωτικὴν* hanc juris stricti explettricem appellare. Ab Aristotele vero nihilominus recedit, utqui inverso ordine §. VIII. Jus illud describit, ad quod Philosophi justitiæ particularis altera pars, *διοδωτικὴν* pertinet; §. IX. vero jus illud, quod *laxius* appellat l. I. c. I. §. IX. n. 1. ad quod commode Philosophi Justitia universalis, sive Legalis referri potest; quæ universas virtutes, quatenus civitatis commoda spectant, comprehendit. Denique §. X. huic tantam partem alteram adjungit jus, sub quo altera pars justitiæ Phil. particularis, nempe *ἡ διαρριπτικὴν*, comprehenditur, Aristotelicam divi-

divisionem recepit & Puffendorff. de off. H. & C. l. I. C. II. §. 14. Ubi aliam Cel. Interpretes ejus opusculi proponit. Mihi tota res superflua videtur. Satis sit, justitiæ nomine omnia officia complecti quidem licere erga Deum, nosmetipsos & homines alios. Proprie tamen foras spectat, & officia vitæ socialis persequitur. In quibus satis commoda videtur Grotiana juris divisio.

17. §. XI. Putat Grotius triplicis hujus juris præcepta locum aliquem habitura apud mortales, etiamsi persuasio de providentia divina e medio poneretur. In quo mihi duo potissimum spectasse videtur, alterum Juris cum humana natura, quæ sua sponte eo fertur, convenientiam, quam cum hæctenus demonstravit, tum mox §. XVI. & XVII. adstruit; quæque ex ea conficitur summam pulchritudinem justitiæ, quæ homines in admirationem sui rapiat, quemadmodum est apud Cic. l. I. de off. C. 5. *Formam quidem ipsam, & tanquam faciem honesti vides, quæ si oculis cerneretur, mirabiles amores, ut ait Plato, excitaret sapientia.* Omnino enim hunc locum ante oculos habuisse videtur, quum hæc scriberet: Alterum juris summum usum ac præstantiam, sine quo nulla neque salus neque suavitas in omni vitæ communitate esse potest. Unde & Epicurus, tametsi Deos res humanas negaret respicere, tamen justitiæ istuc *in rugias & ôças* elogium reliquit: *Neque vitæ suavitatem sine prudentia, honestate ac justitia esse, neque prudentiam, honestatem, justitiam sine vitæ suavitate, ita ut cui sapienter & honeste ac juste vivendi copia non sit, ei nec suaviter vivere licere.* Et ipse Aristoteles in Ethicis sublata mentione providentiæ numinis, satis habuit finem ultimum justitiæ & omnium actionum humanarum vitam beatam proponere. Sed præclare docuit *in dno* Puffendorffius ab lege naturali obligandi vim semper abesse, quamdiu auctorem ejus Deum homines non agnoscerent. De off. H. & C. l. II. 6, & III. 10. IV. 9. de J. N. & G. II. III. 19. Sequi. Ubi tamen Grotium immerito reprehendere videtur, siquidem hic propter eas, quas proposui rationes justitiæ bono etiam sublata providentia, locum esse statuit, sed naturæ legem ab auctore ejus nusquam abstrahendam esse dixit. Quin & contrarium, ut vel ex §. sequi. elucet, pulcherrime adstruxit. Sed neque illud eidem Cel. Viro concedere queo, metum hunc supremi Legis latoris locum in omnes casus habere, ubi non & vel judicii divini post exitum ex hac
vita

vita ratio habebitur, vel certe alterius etiam post mortem inchoanda vitæ. Cujusmodi etiam veterum plerorumque opinio fuit, quorum de lege Nat. sententias paulo infra proponam. Cæterum Grotii sententiam, quam etiam l. I. c. I. §. X. n. 2. respicit, fateor ex veterum Stoicorum paradoxis petitam videri & obscuritate aliqua laborare, nisi plane hoc modo, quem diximus, explicanda est.

18. Quod vero ad utilitatem attinet, cujus in tantis cupiditatum humanarum illecebris, tantaque in discernendis bonis & malis judiciorum inconstantia alioqui lubrica ratio est, ea quidem per se actionum humanarum regula nullo modo statui potest. Non quia præterea que omnia præcepta rationis etiam ad temporalem salutem hominum, vitamque beatam pertineant; Sed quod sola voluntas Dei, rectæ rationis dictatis vim obligandi ac præcipiendi tribuit: Quæ quia nihil à bonitate & φιλαδελφία ejus omnino differt, hinc homines utique Deus non nisi ad utilia ac universis & singulis salutaria voluit ac potuit adstringere. Vid. Puffend. de l. N. & G. l. II. C. III. §. 21. quaque & ad usum hominum omnia creavit, uti jam Stoici agnoverunt ap. Cic. de offic. l. I. c. 7. Itaque si in Evangelica doctrina etiam vitæ iacturam facere homines, quando res postulari iussit, magnificis promissis & præmiis alterius vitæ propositis, ne quid durum & instituto naturæ omnino contrarium imperasse videretur effecit. Homines enim vero non nisi spe alterius vitæ proposita ad mortem contemnendam adduci posse etiam barbaros Druidas perspexisse videmus apud Cæs. de B. G. l. VI. c. XIV. §. 5. Alioqui, quæ duo summa in terris bona sunt; animorum & vitæ communis tranquillitas, quam pacem appellamus, observationem Legis naturalis perpetuo comitantur.

19. Ex his vero, quæ hæcenus disputavimus, intelligere promptum est id, quod Grotius hoc §. & subiecto docet, primam & antiquissimam Juris Naturalis legem esse, quæ Creatoris nostri voluntati, quacumque demum via hæc nobis innouerit, pleno jure nos subjicit. Hæc sunt illa: αἰμίγης ἰβλας νόμιμα, ut est præclare apud Sophoclem in Electra γ. 1098. Quam in sententiam ex Vett. Scriptis afferre quam plurima possem, si contra eos disputarem, qui pietatem erga Numen à sapientiæ studio separarunt. Aristotelem vero est sane quod miremur, istud officium in Ethicis suis omnino silentio transiisse, quod præclare adeo Plato præceptor ejus, Socratis haud dubie

dubie dictata secutus, adstruxerat. Qui vel ipso quoque teste apud Laërtium Diogenem l. III. §. 83. *Triplicem justitiam* commemorat, *primam erga Deos, alteram erga homines, tertiam erga defunctorum manes.* Quam partitionem hoc loco prolixius illustrare nihil attinet. Quibus autem hominibus naturali lumine existentia Dei & hoc omnium maximum τῆς διορθείας præceptum haud innotuit, iis sane miror si quæ alia honesti & justî præcepta innotuerunt, præter ea, quæ summa vitandi interitus ex discordia necessitas iis forte suggererebat.

20. Quare nil verius, quam quod Grotius §. XII. asserit, Deo auctori vindicandas esse leges naturales. Id quod & toto opere passim inculcat. Vid. l. I. C. I. §. X. n. 1. §. XV. n. 1. &c. Εἰς γὰρ ἰσὴν ὁ νομοθέτης ὁ δυνάμενος σώσει καὶ ἀπολέσει Jac. IV. §. 12. Unde & alter Apostolus naturalem notitiam ejus quod justum est, quam exteræ nationis habuerunt, τὸ δίκαιωμα τῷ θεῷ appellavit. Rom. I. §. 32. Nec ab judicio Dei subtrahit τὰς ἀνόμους ἡμαρτηκότας. Id quod cum justitia Dei pugnaret, nisi lex naturæ vel rationis divinæ voluntatis interpreter esset, ut qui rei esse non possent. Rom. IV. §. 15. Lex autem Naturalis sine vindice profecto mortua atque adeo nulla est. Quod quum probe perspicerent, non solum Chryssippo & Stoicis placuit, apud Cic. de N. D. l. I. c. 15. jus ab Dei voluntate proficisci, ita ut hinc obligandi vim legis Naturalis arcesserent, sed omnibus, quod sciam philosophis, qui Numen esse docuerunt, haud aliter visum est. Ne plura testimonia accumulem, neve à Pythagoræ schola, cujus eadem sententia fuit, ordiar, præclara est ea de re Socratis cum Hippia disputatio apud Xenophontem Memor. l. IV. & apud Stob. Serm. IX. *de Justitia.* Plato vero ipsam *justitiam divinam legem*, naturæ scilicet, esse statuit, teste Diogene Laërtio l. III. S. 79. quod ex Dialogis ipsius confirmare supersedeo. Quod nec Aristoteles quidem, quamvis alioqui de divina natura incongruentem valde opinaretur, negare omnino sustinuit. Nam ubi de juris civilis varietate atque inconstantia disputat, negat eodem modo apud Deos vacillantia jura esse, atque ex eo infert, quoddam jus naturale, atque immutabile esse. Nicom. l. V. c. X. Ubi & Græcum Paraphrasten, quem Dan. Heinsius edidit, inspicere haud pigeat. Omnes porro ii, qui simpliciter legitima à natura esse statuerunt, ut Stoici apud Laert. l. VII. S. 53. & S. 128. quique pari-

C

ter

ter ad *καὶ ἀεὶ ἰσχυραὶ*, non illas quidem satis firmo pede, ut deinceps dicemus, nixas, confugerunt, in quibus imprimis Cicero, cujus quia plurima loca sunt, & vulgo notissima, de industria verba non adponimus: Omnes hi, inquam, pariter in eo quod justum est *ἢ θεῶν* atque proinde obligandi vim legis Naturæ agnovērunt. Siquidem & Naturam ipsam ejusdem divinæ sapientiæ vi ac legibus constanter regi & gubernari, quæ nobis justī notionem inesse videtur, statuerunt. Hancque legem rectæ rationis in animis suis inscriptam divinam crediderunt, semperque veriti sunt violare, ne scilicet naturæ ipsi, ut loquebantur, atque auctori ejus numini repugnarent. Contra vero ii, qui vel Numina omnino sustulerunt, vel ab rerum humanarum cura segregarunt, vel omnem incertam de diis opinionem esse prædicarunt, ut Archelaus Physicus apud Laërtium l. II. S. 16. Cyrenaïci S. 93. & Theodorus cognomento Atheus S. 99. Epicurus l. X. S. 150, 151. cum quibus ejusdem farinae hominem Bionem Borysthenitem componimus, cujus hoc est apud eundem scriptorem l. IV. S. 48. *τὴν δὲ θεῶν ἰδέαν παντίαν εἶναι. matrem morum opinionem esse*; Sic enim ibi, rejectis alienissimis Doctorum virorum conjecturis, legendum esse suo loco confirmabimus. Et, qui his nimis patulas aures præbuerunt, Academici & Sceptici, ut cum ex Carneadis disputatione ab Grotio supra §. V. allata, tum ex Laërtii Pyrrhone l. IX. S. 61. & 83. apparet; omnes hi, inquam, mirifico ac pulcherrimo consensu, ex suis quidem apposite placitis, omnibus Hobbiis & Machiavellis clarissimam, si diis placet, facem præferentes, id quod justum est, *οὐ θεῶν*, i. e. opinione & voluntate hominum dumtaxat investum statuerunt. Quod probe scilicet perspicerent, sublato vindice ejus auctoreque numine, Naturali legi locum nullum esse.

21. Non est igitur Lex Naturalis à voluntate Dei, *τὴν ἀπὸ θεοῦ νομοθετη* separanda, neque temere atheorum perditæ causæ patrocinandum. Is enim, qui hominem finxit, solus ipsum certis legibus adstringere jure suo potuit. Ex quibus legibus, quæ rectæ rationis præceptis continentur, omnia reliqua jura manarunt. Quæ si cum his non consentiant, eo ipso injusta ac nulla sunt. Cæterum non equidem Thomam Hobbium, ejusque studiosos ea re *τῆς ἀδελφότητος* insimulare velim, quam à se modis omnibus removere conatur. Alias ille rationes

raciones secutus, quam veterum illa phalanx, quam modo produximus, videtur, sed horum tamen erroris patrocinitum suscepit, cum hominibus persuadere conatus est rationis dictamine nihil aliud, quam utilitatis rationem contineri, cui est quidem in principiis juris naturalis aliquis locus, ut supra vidimus, sed sola fundamentum hujus juris non constituit. Verum voluntas divina, quæ principio quidem gloriam Dei spectat, deinde conservationem nostri, quam Deus nobis præcipue commendavit, postremo commoda societatis. Triplex igitur Juris Naturalis fons est: 1. Religio naturalis. 2. amor vitæ & eorum quæ nobis hanc dulcem & longam efficiunt conservandorum studium. 3. Sociabilitas sive communitatis conservatio, quæ ipsa quoque ad vitæ dulcedinem plurimum confert.

22, Summi ingenii, idemque summi Candoris Philosophus Joh. Lockius l. II. de Intell. C. XXVIII. §. 7. *Triplicem legem* proposuit, ad quam homines actiones suas exigent, *Legem* scilicet *divinam*, *Civilem* atque *Opinionis*. Quarum prima legem rursus duplicem *naturalem* alteram, alteram *revelatione traditam* comprehenderet. Atque hanc ait *peccata* ab *officiis* distinguere, alteram *crimen* atque *innocentiam* demonstrare, tertiam a Philosophis propositam *virtutis & vitii*, discrimen aperire. Melius tamen, opinor, *Legem* esse *duplicem* dicemus, *divinam* alteram, alteram *humanam*. Quæ utraque rursus duplex est *scripta & non scripta*. *Scripta lex divina* Veteris ac Novi Test. moralia præcepta comprehendit. *Lex divina non scripta* lex rationis est, sive naturalis. *Lex humana scripta* vel positiva quid sit nemo ignorat, *non scripta* vero hæc est, quæ opinione nititur ac more civili. Divina utraque lex pariter innocentiam ac culpam aperit coram Deo. Humana scripta lex veniam, pœnas & præmia tribuit actionibus hominum, qui sunt in civitate. Non scripta turpe factum ab honesto discernit, neque aliter quenquam obligat, nisi quatenus laudibus homines & vituperationibus moventur. Hanc non magis quam legem positivam civilem universalem existimare licet, propter morum atque opinionum in civitatibus maximam varietatem. Utraque humana lex etiam pro temporibus mutationi obnoxia est, cum lex divina utraque ubique & semper eadem ac sibi constans sit. Major tamen in lege civili positiva, quam in lege opinionis constantia est, quia Legi naturali immutabili præsumitur consona, quum

quum opinionum infinita licentia sit, ita ut quod alio loco turpe est, alio laudi ducatur. Porro etiam pro numero legum, quatuor actionum nostrarum iudices habemus, quos vereamur, Deum & animum nostrum, iudicem in civitate constitutum & ipsos cives. Duo priores pariter de interioribus atque exterioribus actibus nostris iudicant, duo posteriores non nisi externos & evidentes actus dijudicant. Ex quibus tamen omnibus unus est, qui falli & errare nequit Deus. Sed scire licet, hunc animo hominis semper quasi teste uti, ut ipso arguente potissimum culpæ damnetur; & erranti quidem animo placabilem esse, implacabilem malitiæ.

23. Cavendum autem imprimis est, ne eam legem, quam cum Lockio opinionis esse diximus cum lege rationis, quæ naturalis iustitiæ norma est, confundamus. In quod saxum illi, quos diximus, philosophi impegerunt, quum ea, quæ incerta ac fluctuante opinione hominum nituntur iudicia, ab his, quæ firma & constanti ratione nixa sunt, non discernere, atque ita ex legibus divinæ voluntatis vinculum sustulerunt. Sed quum præclaris viris, per quos morum disciplina maxime nobis in Græcia olim increvit, aliter visum esse dixerimus, quippe qui divinæ voluntatis vinculum in Juris Nat. præceptis agnoverunt, una in hoc difficultas reliqua est, ut cur ipsis ita visum sit expediamus, & quo modo, quaque via potissimum divinum illud jus non scriptum ad horum notitiam pervenerit, aperiamus. Sed cum hæc quæstio sesquialteram paginam implere possit, jamque mihi vela necessario contrahenda sint, hic abrupere cogor.

AD NEXUM

Istuc præcipue miserandum est, quod dum studiosæ juventuti Morales Quæstiones, tanquam materiam disputationis, proponimus, sic assuefacimus ipsam, ut etiam in reliqua vita magis sibi quærendum existimet, quid in hac disciplina communiter statuere liceat, quam quid singulis necessario observandum sit.

Dies Lect. 6. Novembr, h. 10. Mat.